

Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu. <https://www.tourism.gov.ua/>
Global Business Travel Association. <https://www.gbta.org/>
Gracan, D., and Rudancic-Lugaric, A. "Business tourism - modern form for improvement of the competitiveness of Croatian tourism". *Economic Thought and Practice*, vol. 20, no. 2 (2011): 579-590. <https://hrcak.srce.hr/en/file/112294>
Natsionalna turystychna orhanizatsiia Ukrainy. https://nto.ua/index_ua.html?locale=en

Seebaluck, V., Naidoo, P., and Ramseook Munhurrin, P. "Prospects and Challenges of Business Tourism: A Case of Mauritius". *Review of Business & Finance Studies*, vol. 6, iss. 3 (2015): 45-55. <https://ssrn.com/abstract=2657596>
Statista. <https://www.statista.com/>
UNWTO. <https://www.unwto.org>
"What is business tourism and why is it so big?" Tourism teacher. <https://tourismteacher.com/business-tourism/>

УДК 338.48-6:39]:338.485(477)
JEL: L83; Z31' Z32; Z39
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-10-216-226>

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ЕТНОГРАФІЧНОГО ТУРИЗМУ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

©2023 ГАПОНЕНКО Г. І., ЄВТУШЕНКО О. В., ШАМАРА І. М., СИЧУГОВА І. С.

УДК 338.48-6:39]:338.485(477)
JEL: L83; Z31' Z32; Z39

Гапоненко Г. І., Євтушенко О. В., Шамара І. М., Сичугова І. С. Сталій розвиток етнографічного туризму як засіб збереження та повоєнного відновлення етнокультурної спадщини України

У статті на основі аналізу основних тенденцій розвитку туристичного ринку в контексті глобальної цифровізації, що активізувалася у сфері туризму та гостинності, обґрунтовуються структурні зміни ринку туристичних послуг України. Предметом дослідження є перспективи сталого розвитку етнографічного туризму як засобу збереження та повоєнного відновлення етнокультурної спадщини України. Метою статті є розробка концепції сталого розвитку етнографічного туризму задля повоєнного відновлення етнокультурної спадщини України. Досягнення значеної мети обумовило необхідність вирішення таких завдань: вивчити сутність поняття етнографічного туризму як форми презентації етнокультурної спадщини; визначити напрями забезпечення сталого розвитку етнографічного туризму; розробити концепцію сталого розвитку етнографічного туризму як засобу збереження та повоєнного відновлення етнокультурної спадщини України. Як методологічна основа був прийнятий комплексний підхід до проблематики, що вивчається. У процесі дослідження застосовувалися загальнонаукові прийоми та методи логічного та порівняльного аналізу, а також методи узагальнення та обробки інформації з використанням прийомів економічного, статистичного аналізу. Формування концепції етнографічного туризму в регіонах України в статті пропонується на основі використання шеринг-моделі як чинника підвищення сталості функціонування економіки. Застосування шеринг-моделі для об'єднання та просування послуг підприємців у сфері туризму та етнотуристичних ресурсів дозволить залучити велику кількість споживачів туристських послуг у регіон, зацікавить молодіжну аудиторію, знизить витрати на формування турпакетів.

Ключові слова: етнографічний туризм, сталий розвиток туризму, повоєнне відновлення України, шеринг-модель етнографічного туризму.

Рис.: 4. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 14.

Гапоненко Ганна Ігорівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: a.i.gaponenko@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8998-4795>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/297780>

Євтушенко Олена Віталіївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: eevtushenko@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9729-1435>

Шамара Ірина Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: shatara@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2431-9185>

Сичугова Інна Сергіївна – магістрантка, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

UDC 338.48-6:39]:338.485(477)

JEL: L83; Z31' Z32; Z39

Haronenko H. I., Yevtushenko O. V., Shamara I. M., Sychuhova I. S. The Sustainable Development of Ethnographic Tourism as a Means of Preservation and Post-War Recovery of Ethnocultural Heritage of Ukraine

Based on the analysis of the main trends in the development of the tourism market in the context of global digitalization, intensified in the field of tourism and hospitality, the article substantiates structural changes in the market of tourism services in Ukraine. The subject of the research is the prospects for sustainable development of ethnographic tourism as a means of preserving and post-war recovery of the ethnocultural heritage of Ukraine. The aim of the article is to

develop a conception of sustainable development of ethnographic tourism for the post-war recovery of the ethnocultural heritage of Ukraine. The achievement of the declared aim necessitated the solution of the following tasks: to study the essence of ethnographic tourism as a form of presentation of ethnocultural heritage; to define the directions of ensuring the sustainable development of ethnographic tourism; to develop a conception of sustainable development of ethnographic tourism as a means of preserving and post-war recovery of the ethnocultural heritage of Ukraine. As a methodological basis, an integrated approach to the problems under study was adopted. In the process of research, general scientific techniques and methods of logical and comparative analysis, as well as methods of generalization and processing of information using the techniques of economic and statistical analysis were used. The article proposes the formation of the conception of ethnographic tourism in the regions of Ukraine on the basis of the use of the sharing model as a factor in increasing the sustainability of the economy. The use of the sharing model to unite and promote the services of entrepreneurs in the field of tourism and ethno-tourism resources will attract a large number of consumers of tourist services to the region, interest the youth audience, and reduce the cost of forming tour packages.

Keywords: ethnographic tourism, sustainable tourism development, post-war reconstruction of Ukraine, sharing model of ethnographic tourism.

Fig.: 4. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 14.

Haponenko Hanna I. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Country Studies, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: a.i.gaponenko@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8998-4795>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/297780>

Yevtushenko Olena V. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Country Studies, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: eevtushenko@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9729-1435>

Shamara Irina M. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Country Studies, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: shamara@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2431-9185>

Syuhova Inna S. – Master's Student, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

Під етнографічним туризмом розуміється вид пізнавального туризму, основною метою якого є відвідування етнографічного об'єкта для пізнання культури, архітектури, побуту того чи іншого народу (етнос), який живе зараз чи колись проживав на цій території. Іншими словами, етнографічний туризм виступає формою пізнання історико-культурної спадщини регіону.

У вітчизняній і зарубіжній науковій літературі близьким до етнографічного туризму поняттям є «культурний туризм» («cultural heritage tourism», «heritage tourism» або «diaspora tourism») [2; 5; 7; 10; 11].

Етнографічний туризм ґрунтується на інтересі туристів до справжнього життя народів, до ознайомлення з народними традиціями, обрядами, творчістю та культурою. На особливу увагу заслуговують рекомендації ЮНЕСКО з охорони культурно-історичної та природної спадщини, що наголошують на важливості її збереження для подальшого розвитку туризму. Пам'ятники історії, культури та природи є національними надбаннями країни. Освоєння території для туристичних цілей вимагає дбайливого підходу за принципом: «Збережи – віднови – не нашкодь». Безліч регіонів багаті на унікальні історичні території (стародавні міста, палацові ансамблі, історико-культурні пам'ятки та ін.). Під час розвитку туристичної інфраструктури важливо не порушити історичного вигляду території. Кожен новостворений туристичний об'єкт повинен відповідати національним особливостям і традиціям та водночас мати свій неповторний вигляд [14].

Етнотуризм, будучи природоподібним видом діяльності, за правильної організації стимулює роз-

виток традиційних промислів та ремесел і може стати найближчими роками одним із джерел доходу для місцевих жителів. Слід зазначити, що у вітчизняній теорії туризму термін «етнографічний туризм» поки що лише осмислюється.

У табл. 1 нами наведено визначення етнографічного туризму різними науковцями. Можемо зробити висновок, що є певна національна та культурна різниця в розумінні науковцями цього виду туризму. З одного боку, метою етнографічного туризму є насамперед ознайомлення з етносом, що живе на певній території, з іншого – подорож до своєї етнічної групи.

У багатьох джерелах термін «етнографічний» використовують як синонім «етнічного» туризму. Внаслідок цього важливе значення має визначення різниці між такими близькими різновидами туризму.

Ряд авторів виділяють поняття «етнокультурний» туризм, яке найчастіше є узагальнювальним для етнічного та етнографічного. Етнокультурний туризм – сукупність різних форм туристської активності, обумовлених прагненням пізнання різноманіття феноменів етнокультурної сфери.

Проаналізувавши ряд джерел, ми дійшли висновку, що термін «етнічний» стосується якого-небудь певного народу та його походження. Термін «етнографічний» стосується науки, що вивчає походження народів, їх традиції та культуру. Тобто етнічний туризм – це такий вид туризму, який пов'язаний з пізнанням етносів, а етнографічний – з оглядом об'єктів, які створені або знайдені в процесі дослідження етносів.

Визначення етнографічного туризму

Автор(-и)	Визначення
В. Кифяк	Поїздка з метою побачень з рідними та близькими та пов'язана з відвідуванням і виїздом у віддалені регіони країни або інші держави
A. M. Rohrscheidt	Подорожі з туристичним характером, учасники яких проживають в іншій країні, їдуть до країн і місць свого походження або походження близьких осіб, або до місць культурно чи історично пов'язаних з власною етнічною групою або групою своїх близьких
W. Siwiński, R. Tauber	Належить до соціальних груп, які знаходяться на чужині у зв'язку зі зміною кордонів або еміграцією. Такі групи шукають контакту з країною свого походження, Батьківщиною, країною народження предків. Цей вид туризму допомагає утримувати національну свідомість, а також розвиває контакти з державними культурними, соціальними, професійними або церковними/костельними організаціями за допомогою різних видів туризму
S. Harron, B. Weiler, C. M. Hall	Подорож мотивована насамперед контактом з людьми, етнічна та/або культурна спадщина яких відрізняється від культурної та/або етнічної спадщини туриста
S. Bolnick	Особливий різновид культурного туризму, що має на меті будь-яку екскурсію, яка фокусується насамперед на людях, а не на природі, а також розкриває образ життя місцевого населення
Л. Устименко	Етнічний туризм розглядається як етнографічний, що є видом пізнавального туризму, основною метою якого є відвідування етнографічних об'єктів, що є історичною спадщиною народу, який проживав на цій території
Л. Черчик, Н. Коленда	Вид туризму, який передбачає ознайомлення з історією та особливостями культури, побуту та життя певного народу
М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор	Етнотуризм (ностальгічний, етнографічний) – вид туризму, який полягає в подорожах до місць свого історичного походження. Етнічний туризм може бути внутрішнім, він пов'язаний з відвіданням віддалених місць мешканцями міста для пізнання діалекту, фольклору, життя та культури. А також зовнішнім, який пов'язаний з історичною Батьківщиною або місцем народження родичів

Джерело: складено авторами за [2; 5; 7; 10].

Отже, на нашу думку, «етнографічний туризм» – підвид культурно-пізнавального туризму, що є туристичними подорожами:

- 1) що здійснюються з метою ознайомлення з національними традиціями, звичаями, святами, творчістю різних народів, які проживають у країні чи регіоні;
- 2) подорожі туристів, мотивовані бажанням відвідати регіони чи країни, вихідцями з яких є вони самі чи їхні родичі, для зустрічі зі своїми рідними, сусідами тощо. Особливістю етнографічного туризму є цільова спрямованість маршруту поїздки, наприклад невелике містечко, село, місця кочівлі тощо.

Нині у світі існує величезний інтерес до етнічної культури. У зв'язку з поширенням інтернет-технологій і глобальних інформаційних мереж втрачається необхідність безпосередніх соціальних контактів, губиться ідентичність етнічних груп, тому так популярні в різних країнах конференції, зустрічі, симпозіуми, семінари з національних питань, етнографічні дослідження тощо.

Різноманітні аспекти сталого розвитку туризму досліджуються в роботах таких вітчизняних і закордонних учених, як Є. Богданов, Д. Боуен, Р. Браймер,

Л. Бутовська, Г. Гапоненко, Д. Гільберт, О. Євтушенко, І. Зорін, Ф. Котлер, К. Купер, О. Меліх, В. Нарштедт, А. Парфіненко, І. Посохов, Н. Раскін, Дж. Суорбрукер, В. Федорченко, Д. Флетчер, В. Цибух, І. Шамара та ін.

Питаннями розвитку етнографічного туризму займаються І. Волков, М. Кляп, В. Кифяк, А. Лисик, М. Мальська, В. Петранівський, В. Тодоров. Перспективи розвитку етнографічного туризму в Україні та інших країнах світу розкриваються в численних публікаціях: С. Дудчак, М. Дудчак, І. Кулаковської, В. Серребій та ін.

Метою статті є розробка концепції сталого розвитку етнографічного туризму задля повоєнного відновлення етнокультурної спадщини України.

Досягнення зазначеної мети обумовило необхідність вирішення таких завдань:

- ✦ вивчити сутність поняття етнографічного туризму як форми презентації етнокультурної спадщини;
- ✦ визначити напрями забезпечення сталого розвитку етнографічного туризму;
- ✦ розробити концепцію сталого розвитку етнографічного туризму як засобу збереження та повоєнного відновлення етнокультурної спадщини України.

Як методологічна основа був прийнятий комплексний підхід до проблематики, що вивчається. У процесі дослідження застосовувалися загальнонаукові прийоми та методи логічного та порівняльного аналізу, а також методи узагальнення й обробки інформації з використанням прийомів економічного, статистичного аналізу.

Сучасний світ характеризується процесами національної самоідентифікації народів, що посилюються, а глобалізація, своєю чергою, посилює прагнення людей усвідомити свою унікальність, приналежність до певних етнічних груп і власного коріння. Етнографічний туризм, що ґрунтується на справжньому інтересі туристів до життя людей в інших країнах, до їх традицій, сприяє збільшенню зростання туристських поїздок з метою вивчення способу життя народів своїх і чужих країн.

Як уже згадувалось вище, фахівці ЮНЕСКО вважають, що етнографічний туризм є найефективнішим способом встановлення миру та взаєморозуміння між жителями різних країн, чому, безумовно, сприяють організовані тури та залучені до туризму об'єкти спадщини, що відображають специфіку різних культур і народів [14].

Україна має всі необхідні потенційні складові для розвитку сучасної туристичної індустрії, а саме: унікальні географічні, природно-кліматичні, історико-культурні та національно-етнографічні ресурси. Загальна площа придатних для туризму та відпочинку природних ландшафтів становить 94 млн гектарів, які й досі ще повністю не освоєні. На території України налічується понад 125 тис. пам'яток археології, архітектури, містобудування, історії та мистецтва [1].

У кризових реаліях (синергетичного ефекту військових, політичних, економічних, демографічно-міграційних, психоемоційних потрясінь) етнотуризм України нещодавно став на шлях відродження улюблених брендів та центрів етнотуристичного тяжіння та подальшого розширення географії новомодних подієво-етнокультурних дестинацій [9].

Саме тепер масові етнокультурно-туристичні заходи, що збирають тисячі відвідувачів з різних регіонів України, є тим цементом, який консолідує сучасних українців від Ужгорода до Маріуполя, хвилює серця небайдужих українців, а потім спонукає їх змінювати на краще. Міжнародні етнофестивалі, у тому числі включені до календаря CIOF (*Conseil International des Organization de Festivals et d'Arts Traditionnelles*) як імпрези світового масштабу, якраз саме зараз є одним із найважливіших чинників та найпромисливішою константою утвердження іміджу України у світі як держави з високорозвиненою культурою, різноманітною палітрою заходів традиційного та сучасного мистецтва, насиченим календарем уявлень етноподієвого туризму.

Розвиток етнографічного туризму є важливим для соціально-культурного та економічного розвитку держави через популяризацію народних звичаїв та традицій серед сучасників, а також їх збереження для майбутніх поколінь. Адже шляхами та засобами туризму можна гідно пропагувати національно-культурну спадщину, багате історичне минуле та привабливість рідного краю не лише на внутрішньому, а й на міжнародному туристичному ринку.

Мандруючи країною, туристи зустрічають на своєму шляху неперевершені за красою історичні музеї, які неодмінно потрібно відвідати: Невицький замок на березі річки Уж, Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАНУ у Львові, музей Писанки та Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського у місті Коломия Івано-Франківської області, Закарпатський музей народної архітектури та побуту в Ужгороді, Косівський музей народного мистецтва та побуту Гуцульщини на Івано-Франківщині, Музей культури та побуту Уманщини, Печенізький краєзнавчий музей та Етнографічний музей «Українська слобода» у Харківській області. Безперечно, всі вони варті уваги [1].

Майже одразу після початку повномасштабного вторгнення в Україну українська влада почала збирати й оцінювати інформацію щодо руйнації різноманітних об'єктів у нашій країні. Київська школа економіки (KSE) цю інформацію групує й аналізує, щоб отримати повну картину наслідків війни. У березні 2023 р. уже вдруге аналітиками KSE було опубліковано звіт, що охоплював період з 24 лютого 2022 р. по 23 лютого 2023 р., із загальною оцінкою збитків економіці України згідно з методологією Світового банку (рис. 1). Бачимо, що збитки, нанесені сфері культури, туризму та спорту, перевищили 2 млрд. дол. США [6].

Щодо пошкоджених і зруйнованих об'єктів сфери культури та туризму, то серед них 22 театри та 82 музеї, 348 релігійних споруд і 703 будинків та палаців культури – загалом 1547 об'єктів (табл. 2).

Таблиця 2

Найбільш пошкоджені категорії об'єктів станом на лютий 2023 р.

Вид закладу	Збитки, \$ млн
Історичні будівлі	792,4
Будинки/палаці культури	357,6
Релігійні об'єкти	111,1
Бібліотеки	87,2
Національні та обласні театри	74,4
Музеї	57,6
Художні школи	48
Кінотеатри	15,3
Меморіали, братські могили	3,2
Пам'ятники	0,2
Загалом	1547

Джерело: складено авторами за [6].

Рис. 1. Прямі збитки економіці України за типами майна, млрд дол. США

Джерело: сформовано за [6].

З початку повномасштабного вторгнення в Україні зазнали ушкоджень різного ступеня, включно з повним руйнуванням, 157 готелів/ресторанів, 703 будинки/палаці культури, 348 релігійних об'єктів, 8 спортивних стадіонів та 82 музеї (рис. 2). Майже всі вони знаходяться переважно в східних, центральних і південних областях країни (Донецька, Луганська, Харківська, Дніпровська, Запорізька, Миколаївська, Одеська, Житомирська, Київська, Чернігівська, Сумська, Херсонська, Львівська області та м. Київ).

Але також наведемо іншу інфографіку, від Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ) України, яка чітко доводить, що майже половина опитаних українців під час повномасштабного вторгнення подорожували територією країни саме з туристичною метою (рис. 3).

Отже, на нашу думку, для організації етнографічного туризму в Україні необхідно:

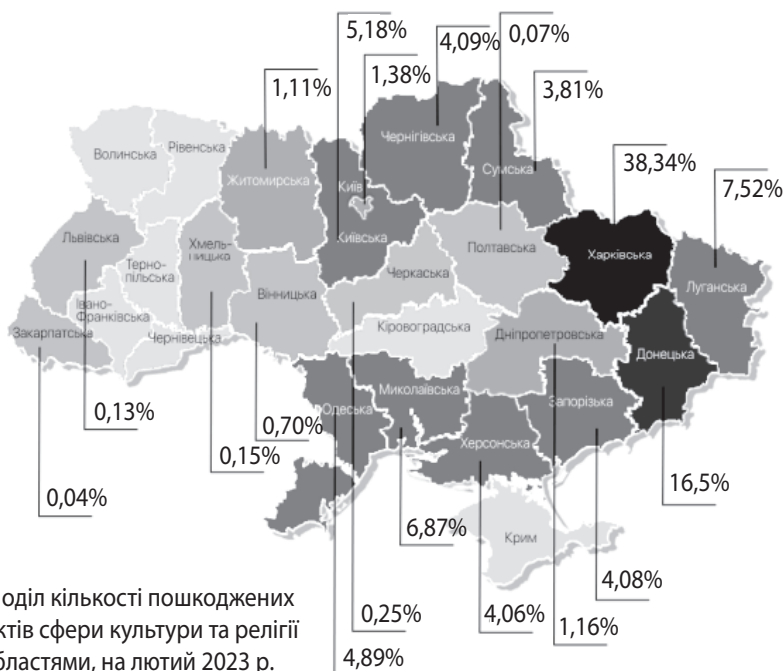
1. Визначення основних регіонів розвитку етнографічного туризму.

2. Визначення можливих зон розвитку етнографічного туризму за такими ознаками:

- ✦ місця компактного проживання етнічних груп;
- ✦ райони найбільшої концентрації необлаштованих етнографічних об'єктів (перспективні райони);
- ✦ райони з облаштованими етнографічними об'єктами, вже підготовленими для показу та розробленими екскурсіями;
- ✦ райони, що користуються популярністю в туристів.

Відповідно до принципів сталого розвитку (зберегти різноманітність культур і традицій численних народів світу як найбільш істотного історичного багатства людської цивілізації) – етнографічний туризм має стати одним із провідних видів туризму, оскільки корінне населення та його громади відіграють життєво важливу роль у раціональному використанні та поліпшенні навколишнього середовища в силу їх знань і традиційної практики. Держава зобов'язана визнавати та належним чином підтримувати самобутність, культуру й інтереси етносу та забезпечувати їх ефективну участь у досягненні сталого розвитку.

Для розробки проектів з розвитку даного напрямку в туризмі та організації конкретних маршрутів по місцях проживання корінних нечисленних народів важливим є етап підготовки. Необхідно зібрати всі наявні матеріали, документи, програми та плани щодо розвитку туризму в проектних територіях; розглянути соціально-економічне становище районів; дати оцінку інвестиційних пропозицій; вивчити попит послуг етнічного туризму; створити партнерську мережу різних організацій, зацікавлених у розвитку цього виду туризму. Також слід провести комплекс маркетингових досліджень щодо оцінки можливостей розвитку сталого етнічного туризму силами національних громад, а крім цього, визначити ступінь готовності та можливостей громад корінного населення використовувати потенційні ресурси етнотуризму та розвивати на своїх територіях. Для реалізації проектів необхідно підготувати кваліфікованих спеціалістів у галузі етнографічного туризму з-поміж місцевого населення.

Розподіл кількості пошкоджених об'єктів сфери культури та релігії за областями, на лютий 2023 р.

Рис. 2. Кількість зруйнованих і пошкоджених об'єктів сфери туризму, од. [6]

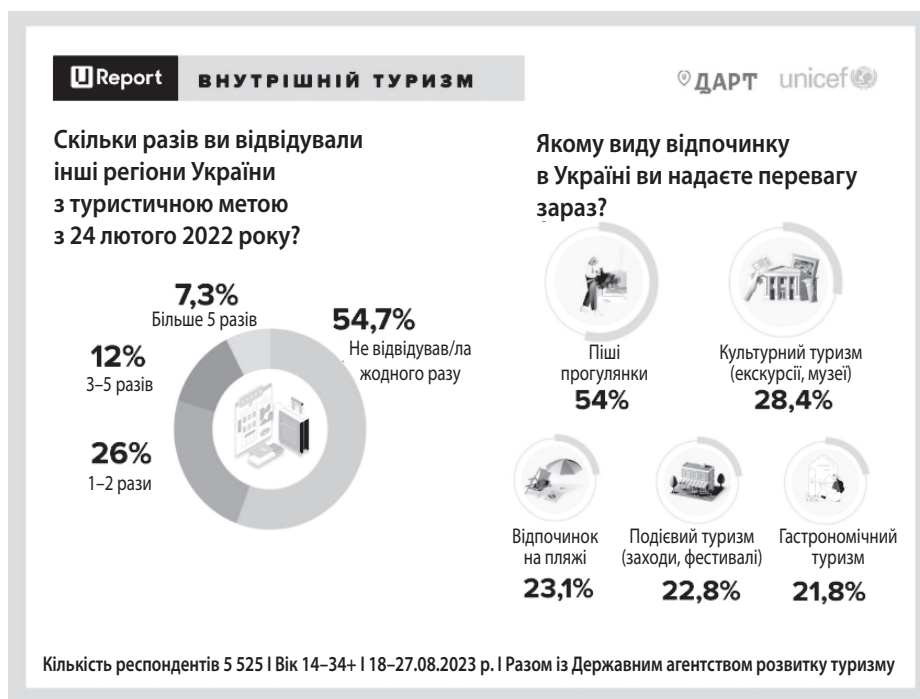

Рис. 3. Результати опитування ДАРТ щодо внутрішнього туризму в Україні під час війни [8]

Дотримання критеріїв сталого туризму розробки етнографічних турів є обов'язковою умовою. Перехід до сталого розвитку в його класичному розумінні можливий лише за дотримання умови реалізації економічних, соціальних та екологічних цілей, забезпечення відповідності соціально-економічних систем різного рангу трьома ключовим критеріям:

1) економічної ефективності (окупності витрат доходами);

2) екологічної сталості (забезпечення довгострокової життєздатності своїх екосистем);

3) соціального благополуччя (задоволення рівною мірою культурних, матеріальних і духовних потреб суспільства).

Подорожі з етнокультурною мотивацією викликають найбільший інтерес, оскільки саме етнокультурний чинник багато в чому визначає цінність туристичного об'єкта чи території. Познайомитися з

культурою та звичаями тієї чи іншої країни допомагає саме етнографічний туризм. Він стає популярним і набирає обертів, що може стати додатковим джерелом економічного та культурного розвитку регіону.

Сьогодні майже кожен регіон нашої країни може представити свої програми в галузі організації та просування етнографічного туризму. Реалізація планів таких програм чи проектів на місцях сприятиме дбайливому ставленню, збереженню та розширенню національної самобутності культури корінних етногруп, а також розвитку внутрішнього та в'їзного туризму загалом.

Так, наприклад 20 липня 2023 р. відбулася презентація скансену (від швед. *Skansen*), або Музею просто неба «Ostrogothia» біля села Війтенки у Валківському краєзнавчому музеї. Проект було розроблено спільною командою співпрацівників Навчально-дослідної лабораторії Германо-Слов'янської археологічної експедиції Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та Валківського краєзнавчого музею за сприяння Валківської міської територіальної громади. Унікальний археологічний комплекс часів черняхівської культури складається з поселення та могильника та є одним із найбільших на території Лівобережної України.

Музеї-скансени в усьому світі – вже звична справа. І хоча найперший з такого виду музеїв (скансен, відкритий у 1891 році та розташований на острові Юргорден у Стокгольмі), як і раніше, залишається найпопулярнішим музеєм-скансеном світу, майже в кожній країні є свої музеї просто неба. Музей-скансен – це історико-етнографічний комплекс, у якому зібрано архітектурні споруди та інші пам'ятки культури з певної місцевості. Зазвичай, будівлі в музеї-скансені групуються за географічними районами, в яких колись знаходилися. Також тут можна познайомитись із традиційними ремеслами, характерними для того чи іншого регіону.

Моделі розвитку етнографічного туризму в Україні поки що не існує, її ще потрібно розробити. Основні причини розвитку цього виду туризму – це великі ресурси в місцях проживання корінних народів на Заході та Півдні і велика кількість створених останнім часом громад цих народів, які хочуть займатися залученням туристів.

Для досягнення поставлених завдань пропонуються такі основні напрямки, що можуть стимулювати розвиток туризму в Україні:

- ✦ Формування так званого привабливого сприятливого туристичного іміджу регіону як унікальної дестинації етнокультурного типу (активно використовуючи можливості інтернет-маркетингу та ЗМІ для надання унікальних особливостей території, що підкреслюють її індивідуальність з погляду масового туриста).

- ✦ Слід збільшити обсяг інвестицій у найбільш перспективні види та атрактори туризму.
- ✦ Необхідне створення сучасної інфраструктури сфери туризму (розміщення, харчування, транспорту, зони відпочинку), що відповідає міжнародним вимогам і стандартам і що, своєю чергою, вимагає підтримки регіональної влади.
- ✦ Однією з важливих проблем є підготовка професійних кадрів і вдосконалення компетенцій спеціалістів туристичних фірм і компаній.
- ✦ У тих населених пунктах чи перспективних туристичних локаціях, де потенційно цікавою є етнографічна тема, бажано максимальне залучення корінного населення у вигляді проведення конкурсів, майстер-класів та інших акцій для популяризації цих територій.
- ✦ Варто активно використовувати традиційні народні промисли з метою розвитку туризму, пропонувати туристам значний асортимент унікальної сувенірної продукції. Сувеніри стануть гарним нагадуванням про сам край і його пам'ятки. Особливим попитом у туристів користується широкий асортимент туристичних товарів, оскільки під час подорожей туристи дуже люблять витратити гроші, більше, ніж у повсякденному житті. Крім цього, в етноцентрах можна організувати і виробництво сувенірної продукції майстрами із залученням туристів до процесу виготовлення, що буде досить цікаво та дозволить збільшити продаж.
- ✦ Для успішного позиціонування регіону на туристичному ринку не вистачає якісної друкованої продукції (путівників та спеціалізованої літератури, каталогів численних культурно-історичних і туристичних пам'яток).

Отже, головною метою сталого розвитку етнографічного туризму є раціональне використання ресурсів навколишнього середовища, збереження культурної спадщини та розвиток територій проживання етносів, а також відновлення ресурсів та вдосконалення технологій виробництва туристичних послуг завдяки отримуванню коштів від доходів туристичного бізнесу. Самостійне керівництво реалізацією проектів представниками нечисленних народів стане гарантією для стабільного й ефективного розвитку сталого туристичного бізнесу в Україні.

У нашій країні актуальність проблеми підвищення якості життя населення сільської місцевості, малих і середніх поселень, малих мономіст підкреслюється як на рівні політичних завдань держави, так і на рівні стратегій економічного розвитку регіонів України. Серед *першочергових завдань*: підвищення рівня добробуту населення; зниження соціальної напруги шляхом створення умов зайнятості та конкурентоспроможності для працездатного населення;

забезпечення додаткових соціальних гарантій для непрацевдатного населення. У всіх цих сферах, як свідчить світова практика, розвиток туризму може зіграти істотну позитивну роль.

Відмінною рисою даного виду туризму є те, що він може бути цікавим практично для будь-якої категорії туристів – як для жителів регіону, так і для іноземців; як для молодих людей, які цікавляться історією, традиціями та побутом своїх предків, так і для старшої вікової категорії людей, що мають різну мотивацію до подорожей. Втім, на жаль, цей туристичний напрямок не досить популярний в Україні та не поширений серед широкого кола споживачів.

Для розвитку етнографічного туризму в регіоні (країні, місті, селі) мають бути присутніми об'єкти культурної спадщини, але також це можуть бути традиційні ремесла, наприклад гончарна майстерня, вишоробня, майстерня плетіння лози або виготовлення народного одягу. В європейських країнах наявність таких об'єктів давно використовується для розробки етномаршрутів (Франція, Іспанія, Скандинавія). Виник і широко застосовується такий термін, як етнокультурний ландшафт, де турист може поринути у традиційний спосіб життя місцевого населення – від архітектурних будівель до одягу, кухні, музики, танців.

Формування концепції етнографічного туризму в регіонах України ми пропонуємо на основі використання шеринг-моделі як чинника підвищення сталості функціонування економіки.

Зазначимо, що шерингова економіка – це бізнес-модель колективного використання нерухомості, транспорту, товарів та контенту на умовах оренди чи обміну. Завдяки їй сформувалася нова культура споживання, що змінила ставлення до власності. З розвитком інтернет-технологій шеринг перестав обмежуватися колом спілкування людини та виріс до світових масштабів [12].

Модель шерингової економіки має такі переваги:

- ✦ sharing-платформи дозволяють здійснювати замовлення послуг значно дешевше порівняно з бізнесом, що працює в рамках традиційних моделей та схем;
- ✦ sharing-сервіси надають можливість отримання додаткового доходу в разі самостійного надання послуг, виключаючи тим самим посередників як проміжну ланку між споживачем і постачальником послуги;
- ✦ збільшення швидкості надання послуги та широкий спектр їх надання. Наприклад, онлайн-сервіси на замовлення автомобілів скорочують до кількох хвилин час очікування, або у туриста за допомогою шеринг-сервісу є можливість вибору будь-якого житла, виходячи з бюджету;
- ✦ sharing-сервіси дозволяють ефективно використовувати ресурси та знижувати вплив на

довкілля. У багатьох містах розвивається велосипедний та автомобільний шеринг. Дані міжнародних досліджень PwC відображають думки більше 80% користувачів про одночасний позитивний вплив, економію та турботу про навколишнє середовище шеринг-сервісів;

- ✦ посилення ролі онлайн-репутації та саморегулювання спільноти для забезпечення якості послуг.

Це далеко не повний список ефектів шеринг-економіки.

Незважаючи на зручність і користь, шерингова економіка не позбавлена мінусів:

- ✦ багато угод ніяк не оформлюються, деякі послуги важко назвати законними;
- ✦ буває важко перевірити репутацію учасників обміну. Є ризик, що домовленості буде порушено, а завданих збитків ніхто не компенсує.

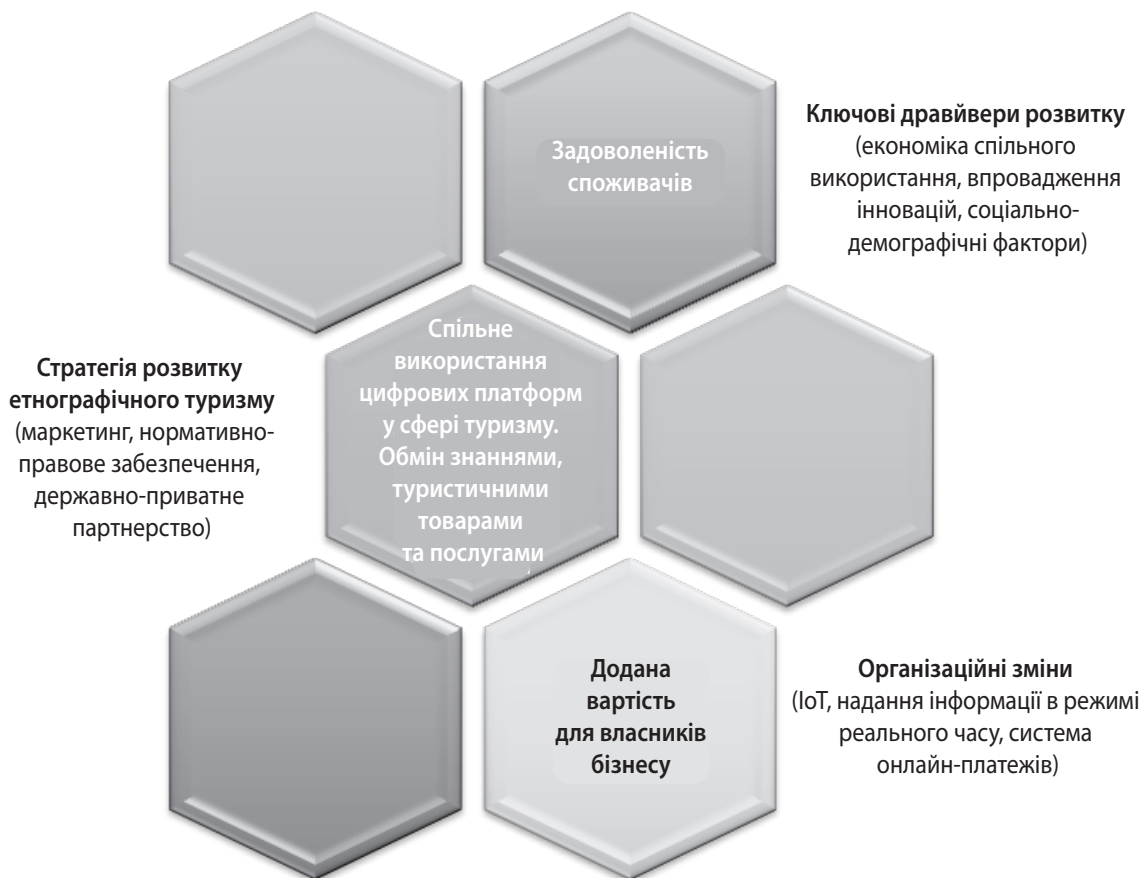
Як було зазначено вище, для розвитку етнографічного туризму необхідна наявність туристичного потенціалу регіону, належної інфраструктури (дороги, засоби розміщення, харчування, доставки), кваліфікованих кадрів, але головне – соціальний фактор (позитивне сприйняття з боку населення, що проживає в даному регіоні), інституційний фактор – підтримка з боку регіональної влади.

Самодіяльний, чи самостійний, туризм розвивається з розвитком інформаційних технологій, формуванням нового способу життя, особливо в молодого покоління. Останні кілька років на ринку туристичних послуг відбувається перерозподіл попиту: споживачі дедалі більше прагнуть організувати відпустку самостійно. Багато в чому тренд на самостійні подорожі підтримується розвитком сучасних засобів комунікації, мобільних застосунків і сервісів оренди, якими може скористатися будь-яка людина, плануючи майбутню відпустку [4; 13].

Отже, застосування шеринг-моделей для об'єднання та просування послуг підприємців сфери туризму та етнотуристичних ресурсів дозволить залучити велику кількість споживачів туристських послуг у регіон, зацікавить молодіжну аудиторію, знизить витрати на формування турпакетів, тобто загалом буде вирішено два важливі завдання: здешевлення турпакета завдяки виключенню посередників у ході формування та продажу турпослуги, а також підвищення залученості місцевого населення до процесу надання турпослуг, наслідком чого буде досягнення мети сталого розвитку регіону.

Зазначимо, що серед показників реалізації цілей сталого розвитку туризму визнається забезпечення зайнятості, зниження рівня бідності, розширення можливостей отримання доходу місцевими співтовариствами, зокрема шляхом розвитку малого та середнього підприємництва, а також досягнення балансу інтересів територій (рис. 4).

Рис. 4. Бізнес-модель економіки спільного використання (шеринг-модель) етнографічного туризму

Джерело: авторська розробка.

На нашу думку, саме шеринг-модель етнографічного туризму є актуальною в нинішньому контексті, який характеризується постійними технологічними та цифровими інноваціями та зростаючими зовнішніми шоками. Вона потенційно може зменшити рівень безробіття, підвищити чуйність роботодавців і прибутковність, а також прискорити перекваліфікацію та підвищення кваліфікації працівників сфери туризму.

ВИСНОВКИ

Розвиток етнографічного туризму в нашій країні покликаний вирішувати такі завдання:

- ✦ формування міжетнічної поваги;
- ✦ виховання патріотизму, любові до рідного краю, поваги до минулого;
- ✦ підвищення інтелектуального рівня населення;
- ✦ сприяння відродженню національних культур, національної майстерності, мови, традицій, обрядів;
- ✦ збереження пам'яток традиційної архітектури, характерних для будь-якого етносу, в неспотвореному вигляді;
- ✦ розширення традиційної туристичної діяльності;
- ✦ створення додаткових робочих місць;
- ✦ згладжування явищ сезонності в регіоні.

Створення етнографічних проектів на території нашої країни допоможе:

- ✦ максимально задовольнити інтереси та попит великої кількості туристів, що приїжджають, на повноцінний відпочинок та якісні послуги;
- ✦ забезпечити зайнятістю більшу кількість місцевого населення внаслідок появи нових робочих місць у регіоні, оскільки туризм – галузь номер один у світі створення робочих місць. Простежується перспектива появи робочих місць у містах, великих центрах, а також у місцях проживання носіїв етнокультури;
- ✦ підвищити привабливість регіону для потенційних інвесторів;
- ✦ збільшити надходження до регіональних і муніципальних бюджетів тощо.

Розвиток етнографічного туризму сприятиме соціально-економічному підйому та розвитку регіону, а також підвищенню рівня та якості життя місцевого населення. Етнографія може також допомогти в розумінні справжньої причини нинішньої війни та її наслідків. Ми маємо професійний обов'язок розуміти діаметрально протилежні погляди не лише на війну, а й на українську культуру та історію. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Атлас «Населення України та його природна і культурна спадщина» / за ред. Л. Г. Руденка. Київ : Ін-т географії НАН України, 2021.
2. Гаврилюк А. Сучасний розвиток українського етнотуризму: зміна парадигми. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Філософія»*. 2013. Вип. 665–666. С. 56–61.
3. Гапоненко Г. І., Болото К. І. Перспективні напрями повоєнного відновлення вітчизняного туризму // *Війна та туризм : матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 11 листопада 2022 р.). Київ : Геопринт, 2022. С. 44–47.
4. Гапоненко Г. І., Євтушенко О. В., Шамара І. М., Василенко В. Ю. Цифровізація як нова парадигма управління розвитком туризму України в післявоєнний період. *Бізнес Інформ*. 2022. № 10. С. 114–125. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-10-114-125>
5. Джаман В. О., Джаман Я. В., Чаплінський П. Розвиток етнічного туризму в поліетнічному просторі (на прикладі Чернівців). *Український географічний журнал*. 2023. № 1. С. 35–45. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2023.01.035>
6. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. Березень 2023. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf
7. Кулаковська І. М. Етнокультурний потенціал як чинник підвищення екскурсійної привабливості регіону. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2010. № 3. С. 73–76. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/kulakovska.htm
8. Офіційний сайт Державного агентства розвитку туризму України. URL: <https://www.tourism.gov.ua/>
9. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Відновлення та розбудова інфраструктури» (Сфера туризму і курортів). Липень 2022. С. 106–133. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/restoration-and-development-of-infrastructure.pdf>
10. Томчевська-Попович Н. Етнічний туризм та інші близькі форми туризму в східноєвропейській літературі. *Przegląd Wschodnioeuropejski*. 2017. T. VIII. Nr. 1. S. 271–280. URL: https://uwm.edu.pl/cbew/2017_8_1/Tomczewska-Popowycz.pdf
11. Тодоров В. І. Концепція етногеографічних систем: теоретико-методологічні аспекти. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Географічні науки»*. 2017. Вип. 6. С. 107–113. URL: <https://gjjournal.kspu.edu/index.php/gj/article/view/18/16>
12. Collina L., Galluzzo L., Gerosa G. et al. Sharing Economy for Tourism and Hospitality: New Ways of Living and New Trends in Interior Design. *The Design Journal*. 2017. Vol. 20. Iss. sup1. DOI: <https://doi.org/10.1080/14606925.2017.1352848>
13. Roblek V., Meško Štok Z., Meško M. Complexity of a sharing economy for tourism and hospitality. In: *Conference "Tourism & Hospitality Industry 2016. Trends and Challenges"*. Opatija, Croatia. 2016. Vol. 23. P. 374–387. DOI: [10.13140/RG.2.1.3000.2165](https://doi.org/10.13140/RG.2.1.3000.2165).
14. Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage / UNESCO. 2003. URL: <https://ich.unesco.org/en/convention>

REFERENCES

- Atlas «Naselennia Ukrainy ta yoho pryrodna i kulturna spadshchyna» [Atlas "Population of Ukraine and Its Natural and Cultural Heritage"]. Kyiv: In-t heohrafiі NAN Ukrainy, 2021.
- Collina, L. et al. "Sharing Economy for Tourism and Hospitality: New Ways of Living and New Trends in Interior Design". *The Design Journal*, vol. 20, iss. sup1 (2017). DOI: <https://doi.org/10.1080/14606925.2017.1352848>
- Dzhaman, V. O., Dzhaman, Ya. V., and Chaplinskiy, P. "Rozvytok etnichnoho turyzmu v poliethnichnomu prostori (na prykladi Chernivtsiv)" [Development of Ethnic Tourism in Polyethnic Space (The Example of Chernivtsi)]. *Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal*, no. 1 (2023): 35-45. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2023.01.035>
- Haponenko, H. I. et al. "Tsyfrovizatsiia yak nova paradyhma upravlinnia rozvytkom turyzmu Ukrainy v pislivoiennyi period" [Digitalization as a New Paradigm for Managing the Development of Tourism in Ukraine in the Post-War Period]. *Biznes Inform*, no. 10 (2022): 114-125. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-10-114-125>
- Haponenko, H. I., and Boloto, K. I. "Perspektyvni napriamy povoiennoho vidnovlennia vitchyznianoho turyzmu" [Promising Directions of Post-war Restoration of Domestic Tourism]. *Viina ta turyzm*, 44-47. Kyiv: Heoprynt, 2022.
- Havryliuk, A. "Suchasnyi rozvytok ukraïnskoho etnoturyzmu: zmina paradyhmy" [Current Development of Ukrainian Ethnotourism: Paradigm Shift]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Seriiia «Filosofia»*, no. 665-666 (2013): 56-61.
- Kulakovska, I. M. "Etnokulturnyi potentsial yak chynnyk pidvyshchennia ekskursiinoi pryvablyvosti rehionu" [Ethnocultural Potential as a Factor in Increasing the Tourist Attractiveness of the Region]. *Visnyk Derzhavnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*, no. 3 (2010): 73-76. https://tourlib.net/statti_ukr/kulakovska.htm
- Oftsiiyni sait Derzhavnoho ahentstva rozvytku turyzmu Ukrainy. <https://www.tourism.gov.ua/>
- "Proekt Planu vidnovlennia Ukrainy. Materialy robochoi hrupy «Vidnovlennia ta rozbudova infrastruktury» (Sfera turyzmu i kurortiv)" [Project of the Recovery Plan of Ukraine. Materials of the Working Group "Restoration and Development of Infrastructure" (Sphere of Tourism and Resorts)]. July 2022. <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/restoration-and-development-of-infrastructure.pdf>
- Roblek, V., Mesko Stok, Z., and Mesko, M. "Somplexity of a sharing economy for tourism and hospitality". In *Tourism & Hospitality Industry 2016. Trends and Challenges*, vol. 23. 374-387. Opatija, Croatia, 2016. DOI: [10.13140/RG.2.1.3000.2165](https://doi.org/10.13140/RG.2.1.3000.2165)
- "Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage". UNESCO. 2003. <https://ich.unesco.org/en/convention>

- Todorov, V. I. "Kontsepsiia etnoheohrafichnykh system: teoretyko-metodolohichni aspekty" [Concept of Ethnogeographic Systems: Theoretical and Methodological aspects]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia «Heohrafichni nauky»*, iss. 6 (2017): 107-113. <https://gjjournal.kspu.edu/index.php/gj/article/view/18/16>
- Tomchevska-Popovych, N. "Etnichniy turyzm ta inshi blyzki formy turyzmu v skhidnoievropeiskii literaturi" [Ethnic Tourism and Other Similar Forms of Tourism in Literature of Eastern Europe]. *Przeglad Wschodnioeurope-*

jski, vol. 8, no. 1 (2017): 271-280. https://uwm.edu.pl/cbew/2017_8_1/Tomczewska-Popowycz.pdf

"Zvit pro priami zbytky infrastruktury vid ruinuvan vnasli-dok viiskovoi ahresii rosii proty Ukrainy za rik vid pochatku povnomasshtabnoho vtorhnennia" [Report on the Direct Damage to the Infrastructure from the Destruction Caused by russia's Military Aggression Against Ukraine a Year after the Start of the Full-scale Invasion]. March 2023. https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf